

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

שרובם הגדול אינו שומר מצוות. המתגייר הרי חוזר בדרך כלל לסביבתו הקודמת, והוא חי בה ללא הבדל של ממש לדרך חייו הקודמת.

(ה) הרב שלמה גורן

הרב גורן נקט שיטה מקילה לגבי קבלת גרים²³⁰, אבל יחד עם זאת סבר, כי יש להשתכנע כי המתגייר מקבל עליו עול מצוות ועל בית-הדין לוודא כי קיימת בפניו האפשרות לשמור מצוות²³¹. הרב גורן נהג להוסיף הערה בתעודת הגיור, שאין לתעודה תוקף מחוץ לישראל. תוספת זו באה לאחר שהוא נוכח לראות, שבין המתגיירים ישנם כאלה הבאים לארץ לא לשם שמים ולא כדי להתיישב בארץ, אלא כדי להשיג, כלשוננו, תעודת גיור בלבד, ובאמצעותה להינשא לבחירת ליבם היהודיה בארצות מוצאם²³². מפסקי דין של הרב גורן עולה במפורש, כי לדעת הרב גורן קיימות נסיבות שבהן גיור שנערך כהלכה עלול להיפסל. הפסילה תביא לתוצאות מעשיות ובמיוחד לגבי כשירות הגר לנישואין כדמו"י. פסילת הגיור תביא לכך שגם ילדי המתגייר לא ייחשבו כיהודים, כפי שנראה מן הפרשה שתתואר להלן.

באחת מן הפרשות שהתפרסמו – פרשת פאולה כהן (וילסון) – פסל הרב גורן גיור שנערך על ידו מספר שנים קודם לכן. פאולה התגיירה בישראל בשנת 1981 אצל הרב גורן במסגרת גיורי הקיבוצים. היא ירדה מן הארץ יחד עם בן-זוגה שהיה כהן, וכפי הנראה היה חברה עוד לפני הגיור. הם התיישבו באנגליה מולדתה, ושם הם התחתנו באמצעות רב רפורמי. לימים, משנודע הדבר בקהילה היהודית, התקשו ילדיהם להשתלב בבית הספר של הקהילה, וננקטו פעולות להרחקתם. בית הדין בלונדון קבע כי הגיור בטל, בין השאר בהסתמך על "פיסקה ההסתייגות" בה כתב הרב גורן שתעודת הגיור אינה תקפה בחו"ל. הפרשה התפרסמה בעיתונות²³³, ובתגובה שהתקבלה מן הרב גורן, הוא תמך בביטול הגיור, באומרו: "[...] את תעודת הגיור היא הציאה ממני במרמה. לפני שנתתי לה את התעודה, היא התחייבה בפני שלושה דברים: הדבר הראשון לשמור על מצוות התורה, והיא התחייבה שלא תעזוב את הארץ"²³⁴, בכתב. [...] הדבר השלישי – היא התחייבה בפני

²³⁰ לבקורת על עמדת הרב גורן בעניני גיור, ללא אזכור שמו, ראו: הרב בצלאל זולטי, המערכה על שלימות התורה, הפרדס מו ג 19. דיווח לאחר בחירת הרב שלמה גורן לרב ראשי לישראל, על הכוונה להקים בית דין מיוחד לגיור, ראו: משה אישון, אור המזרח כב [ג-ד] 264.

²³¹ כאשר הרב גורן דן בגיורת שרצתה לגור בקיבוץ חילוני, שלח לשם שליחים, ובדק שיש שם אפשרות טכנית למאכלים כשרים ושמירת מצוות.

²³² הרב שלמה גורן, קבלת גרים, תחומין כג, 171, 173.

²³³ למשל: מנחם שיזף, קובי הקטן ומלחמתו ברבנים, חדשות 5.6.1990, עמ' 8. ראו גם: David Landau, Piety and Power: The World of Jewish Fundamentalism. אני מודה לדוקטורנט נתנאל פישר על שהסב את תשומת לבי לפרשה זו.

²³⁴ במכתב מיום כ"ו אלול תשמ"ז של הרב איתן איזמן, מנהל הרבנות הראשית בעת כהונת הרב אברהם שפירא כרב ראשי לישראל, אל המתגיירת פאולה כהן, נכתב בין היתר: "הריני להודיעך כי הגיור שנערך ע"י הרב גורן שליט"א הינו גיור כשר ותקף ומוכר ע"י הרבנות הראשית לישראל. בהערה

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

שאינן לה חבר. מה התברר? שיש לה חבר ושהוא כהן. יום לאחר הגיור, וקבלת התעודה, היא עזבה את הארץ איתו והתחתנה בנישואים רפורמים. לגיורת אסור להתחתן עם כהן. אם הייתי יודע שזה מה שהיא מתכוונת לעשות, לא הייתי מגייר אותה. כל הגיור שלה נפסל רטרואקטיבית"²³⁵. כך גם במכתב שכתב הרב גורן אל ראש הקהילה היהודית בניו-קאסל באנגליה בעניינה של פאולה כהן ואשר בו הוא מסכם את עמדתו לגבי חוסר תקפותו של גיור זה, קבע הרב גורן כי הגיור הינו חסר תוקף גם לולא הגביל את תוקף התעודה לישראל, וכי ילדיה של פאולה כהן אינם נחשבים ליהודים:

...This proves that from the beginning she cheated in her method of getting a conversion certificate and in fact received it by deceipt. Thus even had I not specifically stated that the certificate was invalid outside of Israel, I would, in this case, nullify her conversion because of the deceitful methods of obtaining the certificate and the fact that she broke her vow.

Hence, since her conversion is invalid, her children are not considered Jews, according to Jewish Law and the State of Israel's Law of Return²³⁶.

שאלת בטלותו של גיור נדונה בצורה מפורטת בפסק דינו של הרב שלמה גורן בפרשת "האח והאחות"²³⁷. בפרשה זו עלתה לדיון שאלה בדבר כשרותם האחים חנוך ומרים לנגר להינשא. בגלגולים קודמים של הפרשה, נפסק על ידי הרכבים שונים של בתי הדין הרבניים האזוריים ובית-הדין הרבני הגדול, כי האח והאחות לבית לנגר הינם ממזרים, מאחר ונישואי אִמָם לאביהם נערכו ללא שהאם התגרשה קודם מאברהם בורקובסקי, לו היתה נשואה במשך שנים רבות. הראיות שעל-פיהן ניסו להוכיח כי בורקובסקי לא התגייר, או שגיורו הינו בטל, לא שכנעו את הדין שעסקו בענין. לעזרתם של האח והאחות התגייס הרב שלמה גורן עוד בהיותו רב ראשי לצה"ל, ומאוחר יותר בהיותו הרב הראשי לתל אביב. משהתמנה הרב גורן לרב ראשי לישראל, נתן הוא פסק דין המתיר לאח ולאחות לבוא בקהל ישראל, ולפסק דינו הצטרפו תשעה דיינים ואבות בתי דין, ששמותיהם נשארו אנונימיים²³⁸. פסק הדין המתיר את הממזרים התבסס

'לתעודה זו אין תוקף בחו"ל', התכוון כב' הרב גורן שליט"א להרתיע גרים מלרדת מן הארץ לחו"ל". כפי שרואים מן הטקסט בסמוך, הרב גורן עצמו סבר כי במקרה זה הגיור חסר תוקף.

²³⁵ תגובה, "היא ריממה אותי", חדשות 5.6.1990, 9.

²³⁶ מכתב של הרב גורן אל מר אוסטין סיינס, נשיא הקהילה היהודית בניו-קאסל. צילום המכתב מצוי בידי כותב השורות.

²³⁷ הרב שלמה גורן, פסק הדין בעניין האח והאחות, הרבנות הראשית לישראל, תשל"ג.

²³⁸ אין זה ברור אם היה כינוס של כל תשעת הדיינים במושב אחד או שהדיינים הסתמכו על החומר שגובש על ידי הרב גורן. לחוסר נחת מאי-פרסום שמות הדיינים אך גם הבנה בנסיבות הפרשה, ראו: זרח ורהפטיג, בעיות דת ומדינה, הרבנות הראשית, 45. דיון שתמך בפסק הדין של הרב גורן וכתב

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

על חמישה נימוקים: א. אין הוכחה תקפה לגיורו של בורקובסקי²³⁹. ב. גם אם הגיור נערך כדין, אין הוכחה תקפה לגבי נישואין כדמו"י של בורקובסקי עם חוה, האם של האח והאחות²⁴⁰. ג. הפקעת גיור מעיקרא עקב חזרת הגר לסורו והתנהגותו כנוצרי²⁴¹. ד. הגיור של בורקובסקי נערך באונס ועל כן הוא חסר תוקף²⁴². ה. גם אם הגיור והנישואין נערכו כדמו"י, דינו של גר שחזר לסורו הוא כשל מומר, וקיימת דעה בהלכה כי גיטו של מומר הינו כשר מטעם של הפקעת קידושין²⁴³.

באשר לביטול גיור עקב אי-שמירת מצוות לאחר הגיור, אמר הרב גורן:

אלמא מי שהתגייר בגלל תועלת אישית ולא לשם שמים בגלל שנמשך אחרי האמונה היהודית, מעמדו תלוי ועומד עד שתראה אחריתו. והיה אם מתנהג כשורה וכיהודי שומר תורה ומצוות גירותו בתוקף מאז כניסתו ליהדות. אבל אם אינו שומר מצוות לאחר הגירות, חי כגוי וחוזר לסורו ולדתו הקודמת, גירותו פוקעת למפרע וכאילו לא היה גר. כך מורה לכאורה לשון הרמב"ם²⁴⁴.

פסק הדין של הרב גורן עורר ביקורת רבה בעולם הרבנות והדיינות²⁴⁵. לביקורת שנמתחה היו שלושה ראשים²⁴⁶: הראש האחד, סדר הדין שננקט על ידי הרב גורן, בניגוד לתקנות הדין, על ידי הקמת "בית דין מיוחד" כערכאת-על הגוברת על בית-הדין הרבני הגדול²⁴⁷. הראש השני, הערכת חומר הראיות, בין זה שכבר נגבה על ידי בתי הדין

חוות דעת מפורטת שפורסמה בספרו לאחר פטירתו, הוא: הרב שלמה ילזו, אב"ד אשדוד, אשר לשלמה א, פג, סימן ד: בדין נאמנות גר שנתגייר.

²³⁹ שם, עמ' 88-137.

²⁴⁰ שם, עמ' 145-149.

²⁴¹ שם, 139-145.

²⁴² נימוק זה נדון במשולב עם הנימוק הקודם. שם, עמ' 143, ו-152.

²⁴³ בורקובסקי נתן גט לאחר הנישואין של חוה לאביהם של האח והאחות ולאחר לידתם, אך על-פי נימוק זה הגט מפקיע את הקידושין למפרע (שם, עמ' 149-150).

²⁴⁴ שם, 138.

²⁴⁵ ראו למשל: הרב שמחה עלכרג, ה'היתר' של הרב גורן, הפרדס מז ד 7; שם, 22 ואילך; ראו גם דיווח תחת הכותרת "אברהם בורקובסקי – יהודי!", הפרדס מח ד 28. דווח שם כי בית-הדין הרבני בפתח תקוה החליט לאחר דיונים להכיר ביהדותו של הגר בורקובסקי בניגוד לדעתו של הרב גורן בהיתרו. ראו גם: הרב מנחם מנדל שניאורסון, שיחות קודש, תשל"ג 444. ראו גם: בג"ץ 494/72 אברהם בורקובסקי נגד הרב הראשי לישראל שלמה גורן, פד"י, כרך כז (1), ע' 697.

²⁴⁶ אך ייאמר עוד כי הביקורת בהיקף לא שגרת, היתה על רקע מערכת הבחירות לרבנות הראשית לישראל, שקדמה במעט להיתרם של האח והאחות לבוא בקהל. במסגרת מערכת בחירות זו העלה הרב גורן את האפשרות להתיר את האח והאחות מאיסור הממזרות, ומתן ההיתר לאחר בחירתו נתפס כתשלום וכמילוי הבטחת בחירות וכניעה ללחצים ציבוריים.

²⁴⁷ שאקי, פגמים ברצון המתגייר, 62.

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

הקודמים שעסקו בעניין ובין זה שנגבה על ידי הרב גורן²⁴⁸. הראש השלישי, ביקורת עניינית על נימוקיו ההלכתיים של הרב גורן, כפי שהם מפורטים בפסק הדין²⁴⁹. הביקורת לעניין ביטול הגיור, לא בוססה על חוסר האפשרות לקבוע כי גיור שנחזה כמי שהושלם הינו בטל, אלא בגין התאמת נסיבות עניינו של בורקובסקי להחלתו של דין ביטול הגיור. עמדתו של הרב אלישיב שחלק על הרב גורן תובא להלן.

(ו) הרב עובדיה יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל, הרב עובדיה יוסף, רואה בחיוב קבלת גרים ובלבד שמדובר "בגר שבא להסתפח אל נחלת ה' ובא לחסות תחת כנפיו מתוך כוונה טהורה ואמונת אומן"²⁵⁰. גם בגר שיש לו מניע חיצוני לגיור, אף שמצוה לדחותו בתחילה, הרי שאם בית הדין משוכנע כי המאור שבתורה יחזירו למוטב וישמור תורה ומצוות, מותר לקבלו. לעומת זאת, אין לקבל גרים כאשר בית-הדין משוכנע שהם לא ישמרו מצוות:

ונראה שאם הבאים להתגייר אמנם אומרים בפיהם שברצונם לקבל עליהם עול תורה ומצוות, אך בית-הדין סבור ע"י אומדנא דמוכח שכל דבריהם מן השפה ולחוץ ולבם בל עמם, ומיד לאחר מעשה הגיור יפנו עורף לתורה ולמצוות וישליכום אחרי גוים, ודאי שאין לקבלם. ולא שייך לומר בזה דברים שבלב אינם דברים [...] וממילא כשהגר או הגיורת ברצונם לגור בקיבוץ חפשי לאחר גיורם, ויש אומדנא דמוכח שימשיכו לאכול מאכלות אסורות או לחלל שבת וכדומה, אין לקבלם, והכל לפי ראות עיני הדיין²⁵¹.

אך לאחר שהליך הגיור הסתיים –

²⁴⁸ לרבות הימנעותו של הרב גורן מהזמנת בורקובסקי לדיון ושמיעתו, וכן אי החזרת העניין להרכב שרן כדי שיבחן את הראיות החדשות, כמקובל במקרים שנמצאו ראיות שלא נידונו בעבר. ראו: הרב בצלאל זולטי, הפרדס, טבת תשל"ג, עמוד 26.

²⁴⁹ ראו למשל: הרב בצלאל זולטי, גלוי דעת, הפרדס מזו ו 6. בידי כותב שורות אלה העתק מכתב תשובה של הרב שמחה זיסקינד ברוידא, ראש ישיבת חברון בירושלים, אל הרב שלמה גורן מיום י"ח מנחם-אב תשל"א, עוד בהיות הרב גורן רב ראשי לתל אביב, ובו הרב ברוידא דן ארוכות כדרכה של תורה, הן בצדדים ההלכתיים והן בצדדים העובדתיים של פסק הדין בענין האת והאחות. מהמכתב עולה כי הרב גורן שלח את פסק הדין במהדורה מוקדמת שלו, שכוונתה 'חוות דעת הלכתית', אל הרב ברוידא, וביקש את הערותיו. הרב ברוידא דוחה, לאחר דיון ארוך ומפורט, את נימוקיו ומסקנותיו של הרב גורן. מעניין לציין כי הרב ברוידא פותח את מכתבו במלים: "אל כבוד ידידי הגאון הגדול רבי שלמה גורן שליט"א", ומסיים: "[...]הנני מסיים בזה ומקוה אני שאם כי נעשיתי כמתווכח ומתנצח נגד דעת כת"ר, הרי יתקיים בנו את נהב פסופה שאף שבתחילה באים בסופה וסערה, אינם זזים משם עד שמתחזק האהבה והידידות. בכל הכבוד הראוי בידידות והערצה, שמחה זיסקינד ברוידא". לויכות עם נימוקיו ההלכתיים של הרב גורן ראו גם, מבלי לציין את שמו של הרב גורן: הרב שמואל אלעזר וולק, שערי טהרה, סימן קכה: בדין גר שנתגייר מפני דבר וחזר לסורו – ביטול הגירות או הפקעתו (למפרע).

²⁵⁰ הרב עובדיה יוסף, בעיות הגיור בזמננו, תורה שבעל פה, יג (תשל"א), כא.

²⁵¹ שם, כט.